

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL DE DOCTORAT ISTORIE

Formarea și activitatea exilului românesc din Franța
(1949 - 1989)
- rezumat -

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Valentin CIORBEA

Student doctorand:

Alina Cristina IANCU

Constanța

2016

CUPRINS

Cuvinte cheie / 4

Listă abrevieri / 5

Introducere / 6

Cap. I. *Condițiile istorice ale constituirii exilului românesc în Franța* / 15

II.1. Contextul general al manifestării exilului românesc

II.2. Constituirea exilului românesc în Franța

Cap. II. *Organizațiile exilului românesc din Franța* / 17

II.1. Organizații politice

II.2. Organizații culturale

II.3. Organizații profesionale

Cap. III. *Măsuri inițiate de Securitate pentru influențarea și atragerea pe poziții favorabile României a exilului românesc din Franța* / 20

III.1. Planuri de măsuri ale Securității de contracarare și atragere pe poziții loiale a exilului românesc

III.2. Agenți și agenții de influență infiltrate în exilul românesc

Cap. IV. *Presa exilului românesc din Franța* / 23

IV.1. Repere generale

IV.2. Presa exilului politic

IV.3. Presa culturală a exilului

Cap. V. *Personalități reprezentative ale exilului românesc din
Franța / 26*

V.1. Grigore Gafencu, personalitate marcantă a exilului politic

V.2. Personalități reprezentative ale exilului cultural

Concluzii / 27

Lista anexelor / 30

Bibliografie / 32

Cuvinte cheie

Exil

Emigrație

Diaspora

Franța / Paris

Securitatea

Regimul comunist

Listă abrevieri

- A.F.D.P.R.** – Asociația Foștilor Deținuți Politici din România;
A.N.E.C. – Adunarea Națiunilor Europene Captive;
A.N.I.C. – Arhivele Naționale Istorice Centrale (București);
B.I.R.E. – Buletinul de Informație pentru Români din Exil;
C.I.E. – Centrul de Informații Externe;
C.N.R. – Comitetului Național Român;
C.N.S.A.S. – Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (București);
 A.C.N.S.A.S. – Arhiva C.N.S.A.S.;
D.I.E. – Direcția Informații Externe;
D.S.S. – Direcția Securității Statului;
I.I.C.C.M.E.R. – Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc (București);
L.A.D.O. – Liga Apărării Drepturilor Omului;
M.A.E. – Ministerul Afacerilor Externe; **A.M.A.E.** – Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe (București);
P.N.L. – Partidul Național Liberal;
P.N.Ț. – Partidul Național-Țărănesc;
P.S.D.I. – Partidul Social-Democrat Independent;
REL – Radio „Europa liberă”;
U.M.R.L. – Uniunea Mondială a Românilor Liberi; **U.R.L.** – Uniunea Românilor Liberi.

Introducere

Istoria exilului românesc nu are, cu rare excepții, rădăcini prea îndepărtate în timp, românii fiind recunoscuți, în general, ca un popor puternic legat de pământ, de locul de origine („oamenii pământului”). Dintre cei plecați pe alte meleaguri, puțini vor fi simpli aventurieri. Cei mai mulți și-au părăsit cu greu locul de baștină, plecând în majoritatea cazurilor, în special din rațiuni politice sau economice.

Luând drumul greu al exilului, cei plecați au fost nevoiți să se adapteze rigorilor vieții din lumea liberă și democratică. De un real ajutor în această dificilă încercare a vieții le-au fost organizațiile pe care ei le-au creat în țările de rezidență. Astfel și-au putut manifesta dragostea și interesul pentru problemele celor de acasă, din țara robită de ocupanți, să militeze pentru îndepărtarea regimului comunist, impus de ocupantul sovietic și servind interesele și opțiunile acestuia.

Ocultată timp de aproape cincizeci de ani, realitatea exilului românesc* a început să preocupe pe istorici după anul 1990. Cu toate acestea, încercările au fost timide, astfel încât valorosul material documentar oferit de „arhiva” exilului nu a fost nici pe departe suficient explorat.

În asemenea circumstanțe, elaborarea unei teze care să abordeze problematica exilului românesc din Franța într-o anumită perioadă a existenței sale (1949-1989) constituie o necesitate istoriografică..

Teza *Formarea și activitatea exilului românesc din Franța (1949-1989)*, reprezintă o abordare pe care o dorim originală (din punct de vedere al sintezei și abordării din perspectiva tematicii inițiate: organizații, implicarea instituției Securității, presa exilului

* În toate documentele Securității se folosește, din motive de ordin politic și propagandistic, termenul de emigrație, care include și pe cel de exil.

ș.a.) și un demers științific pe un subiect încă insuficient cunoscut, referitor la un segment al istoriei naționale a românilor din afara țării, temă ocultată în timpul regimului comunist. Cum se va putea constata, abordăm exilul românesc din Franța, cu referiri la organizarea acestuia, la activitățile derulate, cu realizările și dificultățile întâmpinate, precum și cu personalitățile implicate în acest context.

Menționez că lucrarea are ca suport științific cercetarea unor fonduri documentare din cadrul următoarelor arhive: Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Arhivele Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe și Arhiva Ministerului Afacerilor Interne. De interes pentru abordarea noastră este fondul C.C. al P.C.R. - Secția Relații Externe.

Materialul documentar a impus structurarea lucrării pe cinci capitole, în încercarea de cuprindere a procesului complex al fenomenului exilului românesc în una din țările cu tradiție democratică din Europa.

Evidențiem că în privința temei abordate am valorificat repere arhivistice inedite, urmărind introducerea în circuitul istoriografic a unor informații relevante privind activitatea emigrației române din Franța. Documentele prezentate extins în anexe, precum: Raportul Legației României la Paris, din 14 martie 1951, conținând date asupra „reacțiunii române în Franța” (ANEXA 1), sinteza despre asociația „România”, din 15 ianuarie 1975 (ANEXA 4), întocmită în cadrul M.A.E., precum și lucrarea intitulată *Emigrația română în Franța* (ANEXA 5), întocmită, de asemenea, în cadrul M.A.E., în anul 1978 -, selectate din Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, fond Franța, problemele 201 și 202, conturează, o dată în plus, dimensiunea diasporei românești din această țară occidentală. Subliniez că nici un demers istoriografic centrat pe analiza emigrației românești în Franța nu a avut în vedere valorificarea aprofundată a surselor arhivistice din sfera relațiilor și perspectivelor diplomatice.

Abordarea tematicii privind constituirea și activitatea organizațiilor exilului românesc din Franța implică, desigur, o evaluare atentă atât a titlurilor bibliografice existente, cât și, mai ales, a cercetării surselor arhivistice disponibile.

Câteva contribuții ne-au reținut atenția.

Pentru o privire generală asupra problematicei noastre, cu referințe exacte la organizațiile exilului românesc din Franța, la începuturile constituirii acestuia, foarte util este volumul publicat de Ion Calafeteanu, *Politică și exil. Din istoria exilului românesc, 1946-1950*, Editura Enciclopedică, București, 2000, 386 pp., cu un număr de 98 de documente selectate din Arhiva MAE, fond Grigore Gafencu și din Hoover Institution Archives (Stanford University, California). Încă de la începutul prezentării exilului francez, autorul subliniază că „dacă centrul politic principal al exilului românesc s-a aflat în S.U.A., este indubitabil că Franța și, în mod deosebit, Parisul au ocupat locul secund”¹. Sugestiv este că se remarcă încă dintru început că o caracteristică a exilului românesc parizian este „existența unei multitudini de societăți, asociații, cercuri, organizații cu caracter politic, cultural, științific etc”, această latură evidențiind, într-un sens, „vitalitatea și forța exilului românesc”, dar și „dezbinarea” acestuia, în alt sens².

Pentru începuturile organizării exilului românesc, cu date relevante privind organizarea sa în Franța, foarte util este volumul *Documente franceze privind începutul organizării exilului românesc*, editori: Valeriu Florin Dobrinescu și Ion Pătroi, Editura Vremea, București, 2003, deosebit de valoros, în pofida dimensiunii sale reduse (numai 128 de pp.). Cele 32 de documente publicate aici provin din cadrul Arhivelor Diplomatice ale Ministerului de Externe francez și de la Centrul Arhivelor Diplomatice de la Nantes. Autorii subliniază că rivalitățile grupărilor exilului românesc din Franța s-au datorat în primul rând lui Grigore Niculescu-Buzești, dispariția sa în 1949 estompând întrucâtva aceste disensiuni³.

Volumul semnat de Dumitru Dobre, *O istorie în date a exilului și emigrației românești (1949-1989)*, Editura Militară, București, 2013, 340 pp. a îmbogățit bibliografia

¹ Ion Calafeteanu, *Politică și exil. Din istoria exilului românesc (1946-1950)*, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 38. Autorul a continuat incursiunea în trecutul exilului prin lucrarea *Exilul românesc. Erodarea speranței. Documente (1951-1975)*, Editura Enciclopedică, București, 2003, 493 pp. Volumul reproduce un număr de 157 de documente selectate din fondurile Arhivei Ministerului Afacerilor Externe de la București și din cele păstrate la Hoover Institution Archives (Stanford University, California).

² Ion Calafeteanu, *Politică și exil...*, p. 41.

³ *Documente franceze privind începutul organizării exilului românesc*, editori: Valeriu Florin Dobrinescu și Ion Pătroi, Editura Vremea, București, 2003, p. 18.

specială referitoare la tema exilului și emigrației românești, sinteza cronologică propusă de autor acoperind întreaga perioadă a deceniilor regimului comunist, fiind trecute în revistă organizații, personalități și inițiative ale exilului românesc din nu mai puțin de 28 de state ale lumii, începând, cronologic, cu Anglia și încheind cu Venezuela*. Evident, din motive impuse de spațiul editorial și de amploarea cercetării, după cum se apreciază în *Nota asupra ediției*, lucrarea „deși nu poate fi considerată exhaustivă, reprezintă o încercare de a aduce în atenția cititorilor unele evenimente semnificative privind istoria acelor români care, din varii motive - politice, economice și/sau de altă natură - au ales drumul greu al exilului și emigrației” (p. 11).

Finalul volumului este completat cu două anexe: *Organizații ale exilului și emigrației românești* (Anexa 1), pp. 279-291 și *Presa exilului și emigrației românești* (Anexa 2), pp. 292-303.

De evidențiat că bibliografia specială s-a îmbogățit recent cu o monografie importantă a unei organizații a exilaților români. Este vorba de lucrarea semnată de Delia Roxana Cornea, *Recuperări istorice. Asociația Foștilor Deținuți Politici de la Paris*, Institutul National pentru Memoria Exilului Românesc, București, 2010, 320 pp.

Un alt volum relevant, util cercetării noastre, aparține lui Dinu Zamfirescu, *Și noi am condamnat comunismul. Din exilul parizian*, Editura Paidea, București, 2008, este o culegere alcătuită din selecții de articole, interviuri și opinii ale autorului, pe care acesta le-a scris și le-a publicat în presa scrisă a exilului între anii 1975 - decembrie 1989, ani în care autorul s-a aflat în exil. Materialele au fost sistematizate pe domenii destul de distincte și în ordinea lor cronologică. Ideea centrală transmisă prin acest titlu este că ceea ce i-a călăuzit pe românii din străinătate a fost concepția după care *exilul trebuie să fie în slujba țării și nu invers*.

Volumul reflectă în cele 12 capitole o parte însemnată a istoriei exilului românesc. Sunt percepții personale ale autorului, luări de poziții, care în contextul aceluia timp erau

* Cele 28 de state repertoriate de autor, în cadrul cărora a activat o emigrație românească, sunt: Anglia, Argentina, Australia, Austria, Belgia, Brazilia, Canada, Danemarca, Elveția, Franța, RFG, Grecia, Israel, Italia, Liban, Luxemburg, Mexic, Noua Zeelandă, Olanda, Peru, Portugalia, Spania, SUA, Suedia, Turcia, Ungaria, Uruguay, Venezuela.

considerate ca fiind necesare de exprimat în rândurile celorlalți compatrioți exilați, dar și printre românii din țară unde, prin diverse mijloace, ele erau trimise, unele exemplare fiind interceptate de Securitate, altele, cele mai multe, nu.

Dumitru Dobre, specialist al problematicii, a semnat și titlul *Personalități ale exilului militar românesc*, [Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc], Editura Militară, București, 2008, 243 pp.

Lucrarea, bazată pe cercetarea unor fonduri arhivistice din cadrul Arhivelor Militare Române și Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, cuprinde biografiile a 17 generali și ofițeri români din exil, considerați, după aprecierea autorului, „reprezentativi pentru întregul corp al militarilor aflați în această situație prin tot ce au întreprins prin viu grai, în scris, cu gândul și cu fapta pentru scoaterea României de sub tutela Moscovei și de sub teroarea regimului comunist” (p. 14).

Ofițerii menționați⁴, repere ale exilului militar românesc, au făcut parte din lungul șir al celor peste 7.000 de cadre militare epurate de noua clasă politică de la București, între august 1944 și decembrie 1947, pe baza unor criterii politice și nu profesionale. De remarcat că majoritatea dintre aceștia a fost implicată în derularea activității unor organizații ale exilului românesc⁵.

Din sfera literaturii memorialistice, reținem titlul semnat de Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului*, Humanitas, București, 2008, care ne transmite cea mai cuprinzătoare imagine a exilului francez și, implicit, a organizațiilor existente în Franța. Autoarea a ajuns în Franța, la Paris, în septembrie 1947, ca bursieră a statului francez, iar la începutul anului 1948 a solicitat azil politic. Inițial a fost membră în diferite trupe de teatru, apoi a colaborat cu articole și studii despre literatura română și ideologia comunistă în numeroase publicații, precum „East Europe”, „Kontinent”, „La Cahier de L’Est”, „La France Catholique” ș. a. În perioada 1951-1975 a realizat emisiuni literare și muzicale la

⁴ Generalii Gh. Băgulescu, Platon Chirnoagă, Ion Gheorghe, Mihail Negruzzi, Dumitru Petrescu, Nicolae Rădescu, coloneii Dumitru Alexandrescu, Dan Ivanovici, Dumitru Neferu, Ion Tomoroveanu, căpitan-comandorii Mihail Oprean, Mircea Pătru, maiorii Adrian Chintescu, Bazil Rațiu, căpitanii Ion Valeriu Emilian, Constantin Stoicănescu și locotenentul Mircea Carp.

⁵ *Comandanți fără armată. Exilul militar românesc - 1939-1972*, ediție de Dumitru Dobre, Veronica Nanu și Mihaela Toader, Editura Pro Historia, București 2005, pp. 13-18.

Radiodifuziunea Franceză. În 1962 și-a început colaborarea la „Europa Liberă”, printre emisiunile cu un mare ecou fiind *Teze și antiteze la Paris* și *Actualitatea culturală românească*. În această calitate, a reușit să rețină aspecte semnificative ale activității exilului parizian.

Din sfera literaturii memorialistice se remarcă și volumele lui Aurel Sergiu Marinescu, publicate în seria *O contribuție la istoria exilului românesc* (vol. I-VIII), publicate în perioada 1999-2009, în special vol. II, ediția autorului, București, 2002 și VIII, Vremea, București, 2008. În pofida laturii subiective transmise de autor, acesta a reliefat prin această serie, pe bună dreptate, că „istoria Exilului este o istorie românească”⁶. Cert este că documentarea amplă care a stat la baza acestei lucrări a dus la evidențierea de „noi orizonturi”⁷, din punctul de vedere al bogăției informației oferite, pentru înțelegerea exilului în general.

Revenind la sursele arhivistice, menționez, îndeosebi, Arhiva C.N.S.A.S., care ne oferă un orizont documentar fertil. Aici, fac referire la următoarele fonduri de interes pentru cercetarea propusă:

- *Fond Informativ* – o sursă de informație pentru cunoașterea fenomenului exilului românesc din Franța, așa cum rezultă, evident în mod subiectiv, din notele informative ale agenților informatori, acoperiți, sau de influență,recrutați, atât din țară, cât și din Franța. În acest din urmă caz evidențiez prin activitatea, ca agenți de influență în Franța dusă de Virgil Veniamin, Eftimie Gherman, Gustav Pordea și Camil Ring;

- *Fond Documentar* – de mare însemnătate pentru documentarele întocmite de Securitate, pe țări și organizații ale exilului. Acestea, analizate critic, coroborate cu alte surse, pot constitui o sursă documentară de interes și folos, pentru radiografierea exilului din Franța;

- *Fond Rețea* – de interes mai ales pentru evidențierea biografiei unor exilați precum și a relațiilor acestora cu alți exilați sau cu persoane din țară;

⁶ Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc* (vol. I-VIII), vol. VIII, Vremea, București, 2008, coperta IV.

⁷ Din *Cuvântul înainte*, semnat de Barbu Cioculescu. *Ibidem*, p. 6.

- *Fond Penal* – cuprinde referiri la exilați români, acționați în instanțele de judecată comuniste, individual sau în diferite loturi;

- *Fond S.I.E.* – o importantă sursă de informații, prin faptul că, anumite structuri ale acestuia sau ocupate efectiv de cunoașterea, infiltrarea, compromiterea, contracararea activității exilului și/sau atragerea de pe poziții loiale a unor organizații sau exilați români.

De asemenea, Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), cu următoarele fonduri:

- *Fond Cancelaria* – cuprinde stenogramele ședințelor Biroului Politic Executiv a C.C. al P.C.R., pe tema exilului și emigrației. Acestea le sunt anexate alte documente justificative despre exil (rapoarte, situații etc.);

- *Secția Relații Externe a C.C. al P.C.R* – este structura care a avut, ca atribuții, cunoașterea situației românilor din afara granițelor, colaborând în acest scop cu M.A.E.

Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe (A.M.A.E.), cu *Fond Franța* – este o sursă de informații de mare interes prin rapoartele întocmite anual de Ambasada R.S.R. la Paris, referitoare la exil și eforturile acesteia de atragere a românilor din Franța la colaborarea cu țara.

Arhiva Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc (Arhiva I.I.C.C.M.E.R.), care deține fonduri arhivistice constituite de persoane din exilul francez (Sanda Stolojan, Monica Lovinescu, Dan Culcer, George Zăgănescu, Dinu Zamfirescu), dar și fondurile Uniunii Mondiale a Românilor Liberi (U.M.R.L.) sunt importante prin presa pusă la dispoziție, și prin documentele care reflectă activitatea acestor exilați în Franța.

Un rol important în realizarea prezentului demers științific l-a avut presa exilului românesc din Franța. Revistele și ziarele fondate și conduse de personalități care s-au evidențiat în viața politică și culturală din România și care au ales calea exilului, au fost de un real folos în definirea organizării exilului și, mai ales, a promovării valorilor culturale românești în Occident. Cele mai concludente informații au fost oferite de publicațiile „La Nation Roumaine”, „B.I.R.E.”, „Le Courier Roumain”, „Anotimpuri”, „Chemarea”, „Ethos”, „Ființa Românească”, „Limite”, „Lupta”, „România Muncitoare” și „Semne”.

Din punct de vedere al structurii lucrării, aceasta propune cuprinderea întregii problematice legate de activitatea exilului românesc din Franța.

Teza este, cum se va putea constata, împărțită în cinci capitole: I. *Condițiile istorice ale constituirii exilului românesc în Franța*; II. *Organizațiile exilului românesc din Franța*; III. *Măsuri inițiate de Securitate pentru influențarea și atragerea pe poziții favorabile României a exilului românesc din Franța*; IV. *Presa exilului românesc din Franța*; V. *Personalități ale exilului românesc în Franța*. La acestea se adaugă concluziile, anexele documentare și reperele bibliografice.

Primul capitol, *Condițiile istorice ale constituirii exilului românesc în Franța*, are în vedere contextul creării exilului românesc în patria „libertăților fundamentale ale omului”, surprinzând aici ceea ce însuși liderul regimului de la București, Gh. Gheorghiu-Dej, constata în anul 1955 și anume că „România este una dintre țările care are cea mai numeroasă emigrație”, aceasta manifestându-se mai ales în Franța.

Cel de-al doilea capitol, *Organizațiile exilului românesc din Franța*, tratează grupările organizate ale exilului, reflectând activitatea și liderii acestora de-a lungul deceniilor în care s-au manifestat, cu problematica aparte a fiecăreia.

Al treilea capitol, *Măsuri inițiate de Securitate pentru influențarea și atragerea pe poziții favorabile României a exilului românesc din Franța*, tratează o parte delicată din activitatea exilului, devoalând puterea de persuasiune a Securității române de a se infiltra în rândurile reprezentanților unor organizații ale exilaților, ca și alte aspecte relevante pentru abordarea noastră.

Al patrulea capitol, *Presa exilului românesc din Franța*, evidențiază multitudinea de titluri și publicații care au conturat în bună măsură profilul cultural al exilului românesc occidental.

Un ultim capitol, al cincilea, *Personalități ale exilului românesc în Franța*, este dedicat unor nume care au dat prestanță comunității exilului francez, precum Grigore Gafencu, Emil Cioran sau Eugen Ionescu.

În final, anexele selectate conturează imaginea asupra exilului românesc din Franța așa cum era văzută de autoritățile de la București pe parcursul celor patru decenii de activitate a emigrației românești din perioada *Războiului Rece*.

Pe parcursul capitolelor, am tratat contextul general al manifestării exilului românesc și constituirea exilului românesc în Franța, organizațiile politice, culturale și profesionale ale emigrației, planurile de măsuri ale Securității în direcția contracarării și atragerii pe poziții loiale a exilului românesc, agenți și agenții de influență, presa exilului politic și presa culturală, personalități ale exilului.

Având în vedere sursele arhivistice utilizate, dar și cele edite dorim ca demersul nostru să fie un pas important în direcția cunoașterii unor aspecte esențiale care țin de constituirea și evoluția exilului românesc în Franța și a organizațiilor acestuia (politice, culturale, profesionale).

Condițiile istorice ale constituirii exilului românesc în Franța

Fenomenul plecării în masă a românilor spre alte meleaguri datează din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când, în condițiile înăsprii dominației austro-ungare, un număr apreciabil de români ardeleni au plecat spre Lumea Nouă - Statele Unite ale Americii și Canada. În primele decenii ale secolului XX, numărul acestora a sporit simțitor, depășind cifra de 140.000⁸.

Începând cu anii '40, în special după dezlănțuirea celei de-a doua mari conflagrații mondiale, a dezmembrării teritoriale a României la Est, în Vest și la Sud, precum și a instaurării regimului antonescian-legionar, alți români, îndeosebi cei aflați în misiuni oficiale în străinătate (diplomați, personalul ambasadelor, reprezentanți economici etc), au preferat să rămână în țările respective.

O evaluare a numărului exilaților români aflați în Occident, în primii ani după război, este foarte greu de făcut. Aceasta, în primul rând, din cauza lipsei unor date exacte, informațiile, care există, pentru principalele țări primitoare de exilați români, fiind extrem de puține și nesigure. Lucru explicabil dacă avem în vedere că cele două instituții românești abilitate să facă astfel de evaluări - Ministerul Afacerilor Externe și Serviciul de Informații, apoi Securitatea - fuseseră „curățate” de profesioniști ai vechiului regim, iar nou-veniții erau încă departe de cerințele pe care le impunea munca în exterior. În plus, rezerva și chiar ostilitatea cu care erau primiți reprezentanții Republicii Populare Române în străinătate nu erau propice unei munci informative de calitate. În al doilea rând, greutatea derivă din faptul că, mai întotdeauna, în documente, nu se face o distincție între exilați și emigranți, ultimii - chiar și din valul de emigranți de la începutul secolului - fiind luați deseori în calcul ca exilați. Este foarte adevărat însă că mulți români emigranți, în

⁸ *Români în exil, emigrație și diaspora*, ediție îngrijită de dr. Dumitru Dobre și Dan Talos, Editura Pro Historia, București, 2006, p. 9.

special dintre cei plecați în ajunul celui de-al doilea război mondial, dar chiar și de mai înainte, s-au angrenat, la rândul lor, în activitățile îndreptate împotriva regimului comunist din România, ducând, deci, o activitate politică specifică exilului⁹.

Stabiliți în Franța, românii exilați au fost nevoiți să se adapteze la noile condiții ale vieții de exilat, căutând și reușind să se organizeze și să acționeze, prin scris și viu grai, în direcția prezervării valorilor democratice și culturale, pierdute în țara de origine, intrată sub opresiunea regimului comunist.

Într-o notă sinteză a Ambasadei R.S.R. la Paris din 1 august 1984, cu referire la situația exilului și emigrației românești din Franța, se aprecia că numărul celor stabiliți aici era de circa 45.000-50.000 de persoane, reprezentând următoarele categorii:

- *români, rezidenți, posesori de pașapoarte românești* (4.000);
- *refugiați politici* (4.799);
- *persoane cu dublă cetățenie* (franceză și română);
- *persoane fără cetățenie, stabilite ulterior în Franța;*
- *cetățeni francezi de origine română* (marea majoritate);
- *descendenții celor menționați mai sus*¹⁰.

Într-o concluzie sumară, putem aprecia că exilul politic românesc din Franța s-a constituit în condițiile internaționale care au marcat continentul european odată cu încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale și a divizării ideologice a lumii postbelice. Speranța celor care au ales exilul a fost îndreptată către revenirea în lumea pe care au părăsit-o. Pe măsură ce anii treceau iar lumea devenea tot mai polarizată aceștia aveau să cunoască însă decepțiile unui Occident prea slab pentru a lupta cu colosul sovietic.

⁹ Ion Calafeteanu, *Politică și exil...*, p. 27.

¹⁰ A.M.A.E., fond *Franța*, problema 202/1984, f. 83.

Organizațiile exilului românesc din Franța

La fel ca și în alte țări, unde românii și-au găsit refugiul, partidele politice românești erau strâns legate de organizațiile care se doreau a fi factori de unire a exilului românesc, deziderat pe care, din nefericire, nu l-au putut realiza niciodată. Asemenea organizații, constituite în S.U.A. și Europa, au fost:

- *Comitetul Național Român*¹¹;
- *Liga Românilor Liberi* și
- *Mișcarea Legionară* (devenită, ulterior, *Frontul Libertății*).

Fiecare dintre reprezentanții acestora, Constantin Vișoianu, Nicolae Rădescu și Horia Sima, au încercat să atragă de partea lor cât mai mulți aderenți din partidele și zecile de organizații, mai mari sau mai mici, existente în America și Europa.

În Franța, **P.N.Ț.** și-a continuat activitatea începând din anul 1948, desigur sub o altă formă și în alte condiții. După unele date, incomplete, numărul membrilor acestuia era de aproximativ 60, îndeosebi fruntași ai partidului.

Social-democrații români din Franța erau divizați în trei grupări:

- o grupare condusă de Iancu Zissu, constituită în *Partidul Social-Democrat Independent*, considerându-se continuatorul în exil al liniei trasate de Constantin Titel Petrescu¹²;
- o altă grupare era condusă de Eftimie Gherman, având un număr restrâns de membri.

¹¹ Potrivit Regelui MIHAI I, aflat la rândul său în exil, „Comitetul Național a însemnat guvernul României în exil”, Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Regele Mihai I al României*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 235.

¹² Vasile C. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 313.

P.N.L., cel puțin în Franța, avea o slabă reprezentativitate. Era influențat puternic de P.N.Ț., prin George Assan și Mihai Fărcășanu, rezidenți în S.U.A.¹³.

P.N.Ț., P.N.L. și P.S.I.D. au pus bazele Consiliului Partidelor Democratice, recunoscut și de regele Mihai în anul 1948. Conducerea revenea reprezentanților celor trei partide, fiind asigurată de Virgil Veniamin (P.N.Ț.), Augustin Popa (P.N.Ț.), Emil Ghilezan (P.N.Ț.), Naum Neagoe (P.N.L.) și Virgil Stoicoiu (P.S.D.I.)¹⁴.

Deși nu era înregistrată ca partid politic în Franța, **Mișcarea Legionară**, scindată în grupările conduse de Horia Sima (*simiștii*) și Horațiu Comănicu (*antisimiștii*), a dus acțiuni susținute pentru a câștiga influență în unele organizații ale exilului românesc din Franța.

În privința constituirii organizațiilor culturale, având ca preocupare păstrarea, conservarea și cultivarea tradițiilor culturale românești în Franța, relevă apariția, la Paris, în iunie 1949, a *Asociației Muzicale Franco-Române*, cu scopul de a promova valorile muzicale românești și franceze.

Pentru anul 1975 erau cunoscute următoarele asociații ale românilor din Franța:

- Asociația „Alpes-Carpates” - asociație de prietenie franco-română;
- „Asociația de Prietenie Franța - România” (despre activitatea acesteia, a se vedea **anexele 2 și 3**);
- „Asociația de Prietenie Franco-Română din Departamentul Vaucluse”, cu sediul la Avignon;
- „Asociația Culturală a Episcopiei Ortodoxe Române pentru Europa Occidentală” (sub conducerea Episcopului Teofil Ionescu)¹⁵.

„Aristocrația” intelectuală românească de după cel de-Al Doilea Război Mondial a fost marginalizată în cadrele noii societăți, fiind scoasă la început pe linie moartă și decimată la propriu și la figurat de către preinșii „reprezentanți” ai clasei muncitoare. Nemulțumiți și aflați în opoziție față de noul regim, nu puțini dintre acești intelectuali au luat calea exilului. Astfel, un flux de „intelență românească” de toate categoriile a fost

¹³ *Ibidem*, f. 50.

¹⁴ *Ibidem*, f. 51.

¹⁵ A.M.A.E., fond *Franța, problema 202*, f. 1 (vezi ANEXA 2).

făcut „cadou” Occidentului. Grupările intelectualilor români și activitatea acestora în Franța demonstrează consistența exilului cultural românesc.

În concluzie, putem afirma că „aristocrația” intelectuală românească de după cel de-Al Doilea Război Mondial a fost marginalizată în cadrele noii societăți, fiind scoasă la început pe linie moartă și decimată la propriu și la figurat de către prelușii „reprezentanșii” ai clasei muncitoare. Nemulțumișii și aflașii în opoziție față de noul regim, nu pușini dintre aceșii intelectuali au luat calea exilului. Astfel, un flux de „inteligenșă românească” de toate categoriile a fost făcut „cadou” Occidentului. Grupările intelectualilor români și activitatea acestora în Franța demonstrează consistenșă exilului cultural românesc.

Măsurile inițiate de Securitate pentru influențarea și atragerea pe poziții favorabile României a exilului românesc din Franța

Prin decretul nr. 221 al Marii Adunări Naționale a R.P.R. din 28 august 1948, a fost înființată, în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, Direcția Generală a Securității Poporului, având ca atribuții, printre altele, „apărarea cuceririlor democratice și asigurarea securității Republicii Populare Române contra uneltirilor dușmanilor din interior și exterior”¹⁶.

Așadar, noua structură avea ca atribuții, pe lângă misiunea de contracarare a activității elementelor considerate potrivnice regimului comunist, din interior, și pe cea de anihilare a oricăror manifestări ostile din exterior, inclusiv ale exilului românesc.

Încă de la începuturile sale, Securitatea a făcut o radiografie a exilului românesc, întocmind documentare despre organizațiile și presa acestuia. Un prim documentar, întocmit la 10 septembrie 1949, se referă la Mișcarea Legionară¹⁷. În sinteză se prezintă evoluția legionarismului de la înființare până în momentul întocmirii lucrării, fără referiri concrete la activitatea legionarilor în exil.

Informații, deocamdată sporadice, oferă Securitatea despre constituirea Comitetului Național Român și prima schismă intervenită în cadrul acestuia, în 1951, prin crearea Ligii Românilor Liberi¹⁸.

Treptat, datele culese despre exilul românesc devin mai consistente. Astfel, într-o sinteză asupra presei exilului, din 23 ianuarie 1953, Securitatea apreciază că aceasta

¹⁶ „Monitorul Oficial”, nr. 200 din 30 august 1948, pp. 7245-7246. C.N.S.A.S., *Securitatea. Structuri - Cadre, obiective și metode*, vol. I (1948-1967), coordonator: Florica Dobre, editori: Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan Duică, Liviu Țăranu, Editura Enciclopedică, București, 2006.

¹⁷ A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 7494, ff. 1-23.

¹⁸ *Ibidem*, dosar nr. 55, vol. 53, ff. 1-5.

reprezintă „principalul mijloc de propagandă a emigrației¹⁹, prin aportul adus (sic!) lagărului capitalist în menținerea psihozei de război, presă ce este susținută din fonduri alocate special de către capitaliști în această direcție”²⁰.

Făcând referire la presa exilului românesc din Franța, documentul aduce în atenție ziarele și revistele *La Nation Roumaine*, *România Viitoare*, *B.I.R.E.*, *Buletinul Științific Român*, *Chemarea* și *Luceafărul*. Date relevante sunt despre revista *La Nation Roumaine*. După ce se prezintă membrii fondatori și finanțarea, în mod tendențios, documentul relevă: „Cu toate că este denumit *La Nation Roumaine* (Națiunea Română) și, deci, ziar al emigranților politici români în exil, el apare în limba franceză, ca semn al cosmopolitismului redactorilor și al servilismului conducerii acestui ziar față de autoritățile franceze”²¹.

Între sursele de primă mână ale Securității, utilizate, frecvent, pentru penetrarea informativă a exilului românesc, din Franța și din alte țări, agenții de influență ocupă un loc distinct. De regulă, Securitatea a încercat, prin metode specifice, să recruteze persoane care s-au afirmat în lumea exilului, buni cunoscători ai realităților din țările lor de rezidență. Pentru atragerea lor la colaborare, nicio măsură nu a fost neglijată, dar trezirea sentimentelor patriotice, compromiterea, specularea neînțelegerilor dintre exilați, dorința de reîntregire a familiilor și, deloc de neglijat, remunerarea cu sume bănești apreciabile, au fost prioritare.

În Franța, Securitatea a reușit să atragă la colaborare două personalități de marcă ale exilului românesc, conducători de organizații și periodice cu un puternic impact politic și cultural în Franța și în alte țări occidentale. La stadiul actual al cercetărilor, aduc în atenție cazurile, încă insuficient cunoscute, ale lui Virgil Veniamin și Eftimie Gherman, în cazul cărora, documentele elaborate de Securitate, multe la număr, atestă modalitățile prin care s-a reușit recrutarea lor și informațiile pe care le-au oferit, chiar din fieful exilului românesc.

¹⁹ În toate documentele Securității se folosește, din motive de ordin politic și propagandistic, termenul de emigrație, care include și pe cel de exil.

²⁰ A.C.N.S.A.S., fond *S.I.E.*, dosar nr. 109, ff. 28-30.

²¹ *Ibidem*, f. 30.

În concluzie, se poate aprecia că, din varii motive, economice, politice, de conștiință sau de ordin familial, în lumea exilului românesc din Franța și nu numai, au existat oameni care au cedat la unele presiuni ale Securității, acceptând, dacă nu rolul de agenți informatori, cu siguranță pe cel de agenți de influență. Unii dintre ei au fost convinși de propaganda comunistă din țară, care clama deplina independență a României față de Moscova, alții, cei mai mulți, au făcut acest pas din dorința de reunire a familiilor.

Acceptând colaborarea, ei s-au achitat parțial de „misiunile” încredințate, oferind Securității date despre organizarea și acțiunile exilului sau făcând lobby pentru cunoașterea „realizărilor” regimului de la București. Atunci când recrutorii nu au mai fost mulțumiți de ei, aceștia au fost abandonați.

Presa exilului românesc din Franța

Departate de țara natală și de realitățile românești, exilații erau, totuși, convinși de pericolul pe care îl reprezenta regimul totalitar, opresiv, instaurat în România. Această responsabilitate era impusă de atașamentul resimțit față de țara natală. În mod firesc, exilații români din Franța, dar și din alte țări, s-au organizat în asociații sau alte formațiuni de acest fel, menite să le apere drepturile.

Măsurile inițiate de P.C.R. și Securitate pentru contracararea activității ziarelor și revistelor exilului, catalogate adeseori ca „*fițuici reacționare*”, nu au avut sorți de izbândă, în ciuda amenințărilor mai mult sau mai puțin voalate, mergând uneori până la interzicerea apariției acestora, răpiri de persoane și comiterea de atentate în cazul unor redactori considerați ca indezirabili.

Partidele politice românești, care și-au continuat activitatea în afara granițelor României intrată în lagărul comunist, dar și alte organizații constituite pe criterii politice în Franța și-au creat propriile organe de presă, cu scopul de a le promova interesele, fiind adevărate tribune de luptă pentru apărarea valorilor democratice.

Respectând criteriul importanței și al longevității, reținem apariția, în august 1945, a numărului 1 al ziarului „La Nation Roumaine”, intitulat „Buletin d'informations du Conseil des partis politiques de roumains: National Paysan-National Liberal-Social-Democrate independent”.

Finanțat de Alexandru Cretzianu, administratorul Fondului Național Român, ziarul apare în Franța, la Paris, până în mai 1973 (nr. 260) în limba franceză, de două ori pe lună până la sfârșitul anului 1954, lunar până la finele anului 1957, lunar și bilunar până în

decembrie 1961, apar neregulat, până în mai 1973²². Conducerea ziarului este asigurată în perioada apariției de Constantin Arsene, V. Boulet, Aristide Burileanu și Virgil Veniamin. Exilul cultural românesc din Franța a fost, fără îndoială, cel mai bine reprezentat comparativ cu alte țări. Personalități precum Virgil Ierunca, Monica Lovinescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Marinescu, Emil Turdeanu, Titus Bărbulescu, Paul Goma, alături de alți oameni de cultură, la fel de valoroși au făcut cinste culturii românești, care a putut fi astfel cunoscută la scară mondială. Tot ei au fost colaboratori constanți ai revistelor destul de numeroase, apărute în Franța.

Prezentată din punct de vedere al periodicității, amintim în primul rând, publicația „Revue des etudes roumaines”; subintitulată revistă academică a Institutului Universitar Carol I și a Fundației Regale Universitare Carol I.

Fenomenul Radio Europa Liberă

Realitatea politică din Europa de Est aducea în prim-plan o serie de operațiuni clandestine de război psihologic și o luptă politică, incluzând emisiuni radio transmise către spațiul colosului sovietic și al sateliților acestuia. Aceste emisiuni căutau să suplimenteze programele oficiale de informare pentru străinătate ale Washington-ului. În aceste condiții, membrii ai guvernului american, ai Congresului și reprezentanți ai lumii corporatiste americane au început să coopereze confidențial în vederea difuzării de știri și informații în rândul populației din zona „națiunilor captive”²³. Acest lucru a fost posibil prin intermediul Europei Libere, post de radio internațional.

Printre publicațiile cele mai des utilizate de Europa Liberă merită menționate: „Caietele din Est”, o revistă trimestrială, creată și patronată de REL, ce publica materiale literare din țările socialiste, făcând publicitate, în principal scriitorilor nonconformiști și dizidenți. Apoi, era editată revista „Limite”, publicată la inițiativa postului de radio, ai cărei redactori apreciau și ierarhizau valorile culturale românești și pe reprezentanții săi din țară. Scopul stabilit era acela de a-i discredita pe cei atașați politiciii culturale de partid și de stat, de a scoate în evidență creațiile celor cu atitudine nonconformistă și protestatară

²² A.C.N.S.A.S., fond *SIE*, dosar nr. 132/2, f. 452.

²³ Richard H. Cummings, *Securitatea contra Europa Liberă*, Editura Adevărul Holding, București, 2011, p. 13.

și de a crea disensiuni în rândul oamenilor de cultură și artă din România. Nu în ultimul rând, o importanță deosebită o avea și gazeta literară „Irodalmi Ujsag”, revista cercurilor emigrației maghiare, care publica materiale cu caracter iredentist. Acestora li se adaugă „Buletinul de Informare pentru Românii din Exil” („B.I.R.E.”), publicație al cărei conținut exprima puncte de vedere ale exilului românesc.

Personalități reprezentative ale exilului românesc din Franța

Franța reprezintă, fără doar și poate, leagănul existenței și creației unor personalități de prestigiu ale vieții politice, diplomatice, culturale, științifice și militare românești nevoite, în împrejurări istorice vitrege, să aleagă calea exilului. Activitatea lor, de excepție, în domeniile amintite, a depășit nu numai granițele țării de origine, dar și pe cele ale țării de adopție, în cazul nostru, Franța.

Fără intenția de a evidenția meritul unora dintre exilații români și a nedreptății pe alții, cu certitudine la fel de atașați valorilor democratice și culturale pierdute în România, am considerat necesar să aduc în atenție un număr limitat de oameni politici și de cultură, pe care i-am apreciat ca reprezentativi pentru exilul românesc din Franța, cu ample reverberații pe plan internațional.

Grigore Gafencu, personalitate marcantă a exilului politic

Valorile democratice politice și diplomatice românești ale deceniilor patru și cinci ale secolului al XX-lea, au fost reliefate, promovate și apărute în afara granițelor țării de omul politic, diplomatul, scriitorul și vizionarul Grigore Gafencu, care, după exilul elvețian și american a ales în 1952, ca țară de rezidență, Franța, unde, la 30 ianuarie 1957, a decedat, încheindu-și o fastă activitate diplomatică și de promotor al Uniunii Europene.

Concluzii

Constituit în anumite condiții istorice, preponderent în timpul instaurării unor regimuri totalitare în țară, exilul românesc, răspândit în țări cu tradiție democratică solidă, a reprezentat continuarea valorilor politice, spirituale și morale autentice, din nefericire pe alte meleaguri, unde au găsit adăpost, înțelegere și compasiune față de situația lor de deșărați.

Franța, la fel ca și S.U.A. și Germania, a reprezentat una din țările în care mulți români și-au găsit refugiul. Îndeosebi în Paris, dar și în alte orașe franceze, s-au aflat de-a lungul perioadei la care ne referim, români provenind din categorii sociale diferite, de la oameni politici și diplomați, la militari, oameni de știință și de cultură, artiști și muncitori, fiecare din aceștia alegând exilul sau emigrația, în funcție și de motivația acestei alegeri, politică, economică sau de altă natură.

Departe de țara natală, mulți dintre ei fără o familie reunită, exilații români au avut de făcut față vicisitudinilor vieții într-o țară străină, care nu întotdeauna i-a primit cu brațele deschise. Sunt motive care i-au determinat să-și constituie asociații care să le apere interesele și să constituie în același timp o tribună de afirmare a valorilor culturale, științifice și morale românești, de care făcuseră dovadă în țară înainte de exil.

Organizațiile create de români în Franța au avut scopuri diferite: politice, culturale, profesionale, culturale, umanitare sau de altă natură. Unele, cum ar fi cele politice, culturale sau umanitare, s-au afirmat plener în apărarea drepturilor și libertăților, atât ale celor exilați, cât și ale românilor care suportau din greu teroarea regimului comunist din țară. Pentru aceasta au făcut tot ceea ce era posibil într-o democrație cu veche tradiție: memorii, scrisori, mesaje, proteste, apeluri, dar și demonstrații în stradă. Asociațiile culturale s-au situat într-o ofensivă continuă de promovare, păstrare și cultivare a

tradițiilor și valorilor noastre culturale perene, ele fiind printre cele mai active dintre organizațiile exilaților români, prin manifestările lor dedicate evenimentelor cu rezonanță istorică românească, precum și marilor personalități ale culturii, științei și artei românești autentice. Pe aceeași linie s-au situat și unele organizații de apărare a drepturilor omului, cum ar fi A.F.D.P.R. și L.A.D.O.

Așa cum am subliniat, nu toate organizațiile exilaților români din Franța s-au implicat în activități care să le justifice înființarea existenței. Aici se încadrează în primul rând cele profesionale, de la care avem puține date și acestea reduse doar la alegerile pentru comitetele de condamnare.

Un rol aparte l-au avut acele organizații constituite tot din români, emigrați sau, mai exact, infiltrați, cu sprijinul și sub îndrumarea Securității, care făceau jocul acesteia, fiind un factor important de influență în exil, tocmai prin apologia pe care o făceau „realizărilor” regimului comunist din România.

De remarcat că cele mai multe dintre organizațiile exilului românesc din Franța, el însuși marcat de diversitate prin opțiunile politice împărtășite de reprezentanții săi, au avut o existență efemeră și plină de dificultăți.

O imagine veridică a activităților desfășurate de organizațiile românilor din exilul francez, se va contura odată cu accesul la noi surse de documentare, dintre, care în lipsa unor lucrări generale și speciale, presa și arhiva acestor organizații vor avea rolul primordial.

Presa exilului românesc din Franța pune în evidență diversitatea preocupărilor culturale și politice ale emigrației. Totodată, cercetând presa exilului, facem un excurs în biografiile personalităților emigrației, relevând implicarea acestora în direcția susținerii cauzei românești.

Demn de remarcat este că *Presa exilului politic* etalează aspecte semnificative ale continuării activității partidelor românești interzise în țară.

Pentru prima oară în abordările privind viața politică și culturală a exilului românesc din Franța sunt evidențiate titlurile și tematicile abordate în această presă a exilului.

Evidențiez că în privința temei abordate am adus ca noutate valorificarea unor repere arhivistice inedite, urmărind introducerea în circuitul istoriografic a unor nuanțe relevante privind activitatea emigrației române din Franța. Documentele prezentate extins în anexe - Raportul Legației României la Paris, din 14 martie 1951, conținând date asupra „reacțiunii române în Franța”, sinteza despre asociația „România”, din 15 ianuarie 1975, întocmită în cadrul M.A.E., precum și lucrarea intitulată *Emigrația română în Franța*, întocmită, de asemenea, în cadrul M.A.E., în anul 1978 -, selectate din Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, fond Franța, problemele 201 și 202, conturează, o dată în plus, dimensiunea diasporei românești din această țară occidentală. Subliniez că nici un demers istoriografic centrat pe analiza emigrației românești în Franța nu a avut în vedere valorificarea aprofundată a surselor arhivistice din sfera relațiilor și perspectivelor diplomatice.

Menționez că în cercetarea noastră am utilizat inclusiv fondul documentar care se regăsește în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, ca și informații din cadrul fondului C.C. al P.C.R. - Secția Relații Externe aflat la Arhivele Naționale ale României.

Considerăm astfel că am făcut un pas important în direcția nuanțării unor aspecte care țin de constituirea și evoluția exilului românesc în Franța și a organizațiilor acestuia (politice, culturale, profesionale).

Lista anexelor

1. **14 martie 1951, Paris** – Adresă a Legației RPR în Franța transmisă MAE, privind „reacțiunea română din Franța”;
2. **10 martie 1964, Paris** – *Notă informativă*, întocmită în cadrul MAE, privind un dineu-dezbateri al *Asociației de prietenie Franța-România*;
3. **[1966], București** – *Notă informativă privind activitatea Asociației de prietenie Franța-România în ultima perioadă*, întocmită în cadrul MAE;
4. **15 ianuarie 1975, București** – Sinteza a Secției pentru cultură și presă din cadrul MAE referitoare la Asociația „România” și la originarii români stabiliți în Franța;
5. **[1978], București** – Sinteza *Emigrația română în Franța*, întocmită în cadrul MAE, conținând date privind organizarea exilului românesc, asociațiile românilor, personalitățile exilului românesc;
6. **29 aprilie 1989, Paris** – Telegramă transmisă conducerii MAE de către Ambasada României, referitoare la politica autorităților de la București față de Franța și emigrația română;
7. **30 iunie 1989, Paris** – Telegramă transmisă conducerii MAE de către Ambasada României, referitoare la „analiza modului în care se realizează sarcinile stabilite prin planul de măsuri în vederea îmbunătățirii relațiilor dintre România și Franța”;
8. **18 decembrie 1989, Paris** – Telegramă transmisă MAE de către Ambasada României, referitoare la reacția românilor stabiliți în Franța în contextul declanșării evenimentelor de la Timișoara împotriva regimului de la București;

9. **25 decembrie 1989, Paris** – Telegramă transmisă MAE de către Ambasada României, referitoare la manifestarea asociațiilor românilor din Franța, după prăbușirea regimului de la București;
10. **28 decembrie 1989, Paris** – Telegramă transmisă conducerii MAE de către Ambasada României, referitoare la „modul de lucru cu emigrația din Franța”.

BIBLIOGRAFIE

IZVOARE

I. Arhive

- *Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (A.C.N.S.A.S.),* fond Documentar, fond Informativ;
- *Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe (A.M.A.E.),* fond Franța, fond SUA, problemele 200, 202 și 215;
- *Arhivele Militare Române,* fond *Marele Cartier General, Biroul decorații;* fond *Marele Stat Major, Secția 2 Informații;*
- *Arhivele Naționale Istorice Centrale,* fond C.C. al P.C.R. - Secția Relații Externe.

II. Volume de documente

- *„Partiturile Securității” Directive, ordine, instrucțiuni, (1947-1987),* Documente editate de Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan și Mirela Matiu, Editura Nemira, București, 2007;
- *Procesul Iuliu Maniu. Documentele procesului conducătorilor Partidului Național Țărănesc. Ancheta, vol. 1,* Ediție și studiu introductiv de Marcel-Dumitru Ciucă, Editura Saeculum IO, București, 2001;
- CALAFETEANU, Ion, *Exilul românesc. Erodarea speranței. Documente (1951-1975),* Editura Enciclopedică, București, 2003;
- C.N.S.A.S., *Securitatea. Structuri - Cadre, obiective și metode,* vol. I (1948-1967), coordonator: Florica Dobre, editori: Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan Duică, Liviu Țăranu, Editura Enciclopedică, București, 2006;

- *Grigore Gafencu și moștenirea sa. Documente din Arhivele Securității (1946-1957; 1966-1970)*, ediție îngrijită de Florica Dobre și Dumitru Dobre, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, București, 2013;
- *Documente franceze privind începutul organizării exilului românesc*, editori: DOBRINESCU, Valeriu Florin și PĂTROIU, Ion, Editura Vremea, București, 2003;
- *Grigore Gafencu și moștenirea sa. Documente din Arhivele Securității (1946-1957; 1966-1970)*, ediție de Florica Dobre și Dumitru Dobre, Editura M.N.L.R., București, 2013 ;
- *Români în exil, emigrație și diaspora*, ediție îngrijită de DOBRE, Dumitru și TALOȘ, Dan, Editura Pro Historia, București, 2006;
- *Cazul „Artur” și exilul românesc*, ediție de CORNEA, Delia Roxana și DOBRE, Dumitru, Editura Pro Historia, București 2006;
- *Comandanți fără armată. Exilul militar românesc - 1939-1972*, ediție de DOBRE, Dumitru, NANU, Veronica și TOADER, Mihaela, Editura Pro Historia, București 2005;
- Grigore Gafencu, *Situația politică. Articole interviuri, portrete și luări de poziție publicate în revista „România Muncitoare” între anii 1953-1957*, ediție îngrijită de TALOȘ, Dan, Editura Paideia, București 2007;
- Grigore Gafencu, *O istorie în epistole a exilului românesc (1939-1940; 1943-1950; 1952-1957)*, ediție îngrijită de dr. DOBRE, Dumitru și TUZU, drd. Andreea-Iustina, Editura Vremea, București, 2015;
- GHERMAN, Eftimie, *30 de ani de exil*, antologie de documente de SCÂNTEIE, Ion, îngrijită de Ion Apostol, Editura Uranus, București, 2006.

III. Memorialistică

- CIOBANU, Mircea, *Convorbiri cu Regele Mihai I al României*, Editura Humanitas, București, 1997;
- CONSTANTINESCU, Leontin Jean, *Jurnal (1947-1958)*, București, Editura „Jurnalul Literar”, 1998;

- DELUREANU, Ștefan, *Uniunea Europeană a Federaliștilor și promotorii români ai Europei Unite. Mărturii și memorii (1947-1957)*, Editura Paideia, București, 2007;
- MARINESCU, Aurel Sergiu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, Editura Vremea, București, 1999;
- MARINESCU, Aurel Sergiu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, vol. II, Vremea, București, 2002;
- MARINESCU, Aurel Sergiu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, vol. VIII, Vremea, București, 2008;
- MUSCELEANU, Gabriel, *Autobiografie*, în revista „Apoziția”, nr. 4-5/1977;
- *Un martor al istoriei: Emil Ghilezan de vorbă cu Adrian Niculescu*, Editura All Educational, București, 1998;
- ZAMFIRESCU, Dinu, *Și noi am condamnat comunismul. Din exilul parizian*, Editura Paideia, București, 2008.

IV. Presă

- „Buletin Informativ al Românilor din Exil” (B.I.R.E.) – 1956 - 1983;
- „Dialog” – 1987;
- „La Nation Roumaine” – 1961 - 1971;
- „Libertatea” – 1955;
- „Patria” (München) – 1954;
- „România” – 1959 - 1961;
- „Stindardul românilor” – 1988.

LUCRĂRI GENERALE

- BANU, Florian, *Înființarea Departamentului de Informații Externe. De la memorialistică la document*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, anul III, nr. 1 (5), 2010;

- CRIȘAN, Gheorghe, *Piramida puterii. Vol. I. Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (23 august 1944-22 decembrie 1989)*, ediția a II-a, Editura Pro Historia, București, 2004;
- CUMMINGS, Richard H., *Securitatea contra Europa Liberă*, Editura Adevărul Holding, București, 2011;
- DOBRE, Dumitru, *O istorie în date a exilului și emigrației românești (1949-1989)*, Editura Militară, București, 2013;
- DOBRE, Dumitru, *Unitatea exilului românesc. Între deziderat și realitate*, în „Document”. Buletinul Arhivelor Militare Române, anul XIV, nr. 2 (52)/2011;
- DOBRE, Dumitru, *Personalități ale exilului militar românesc*, [Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc], Editura Militară, București, 2008;
- DUMITRESCU, Vasile C., *O istorie a exilului românesc (1944-1989)*, Editura „Victor Frunză”, București, f. a.;
- KULLER, Hary, *Procesul de permanență - ruptură în dinamica postbelică a evreilor din România*, în volumul *Permanențe și rupturi în istoria evreilor din România (XIX-XX)*, coordonator: Carol Iancu, Hasefer, București, 2006;
- MANOLESCU, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945-1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații*, Editura Compania, București, 2010;
- NEAGOE. Stelian, *Istoria Guvernelor României de la începuturi -1859 până în zilele noastre - 1999*, Editura Machiavelli, București 1999;
- NOVACOVICI, Doru, *Căderea tiraniei*, Editura Adam, București, 2006;
- PELIN, Mihai, „Culisele spionajului românesc. D.I.E. 1955-1980”, vol. 2, Editura Evenimentul Românesc, București, 1997;
- SCHAFFERMAN, S., *Dr. W. Filderman. 50 de ani din istoria judaismului român*, Editura autorului, Tel Aviv, 1986;
- STURDZA, Mihai Dimitrie, *Rușii, masonii, Mareșalul și alte răspântii ale istoriografiei românești*, Compania, București, 2013.

LUCRĂRI SPECIALE

- ALEXANDRESCU, Sorin, *Invizibilitatea emigrantului*, în „Secolul 20”, nr. 10-12/1997;
- CALAFETEANU, Ion, *Politică și exil. Din istoria exilului românesc (1946-1950)*, Editura Enciclopedică, București, 2000;
- HORIA, Vintilă, *Suspendat în vidul deștărrării*, în „Secolul 20”, nr. 10-12/1997;
- CORNEA, Delia Roxana, *Recuperări istorice. Asociația Foștilor Deținuți Politici de la Paris*, Institutul National pentru Memoria Exilului Românesc, București, 2010;
- GAFENCU, Grigore, *Politică în exil 1942-1957*. Studiu introductiv și selecția textelor de Nicolae Petrescu și Gheorghe Zamfir, Editura Oscar Print, București 2000;
- IONESCO, Marie-France, *Portretul scriitorului în secol*, Editura Humanitas, București, 2003;
- IONIȚOIU, Cicerone, *Veșnica politică de dezbinare*, în „Vatra”, nr. 160, octombrie-decembrie 1989;
- LISNIC, Ioan, *Mitropolitul Visarion Puiu: viața și opera sa bisericească*, Editura Labirint, Chișinău, 2010;
- LOVINESCU, Monica, *Revoluție culturală*, în „Revista Scriitorilor Români”, nr. 21, 1984;
- LOVINESCU, Monica, *O paranteză cât o existență*, în „Secolul XX”, nr. 10-12/1997;
- MAREȘ, Nicolae, *Eugen Ionescu, diplomat roman în Franța*, Editura Fundației România de Măine, București, 2009;
- PENESCU, Nicolae, *Speram*, în „Cuvântul Românesc”, anul 6, nr. 61, mai 1981;
- PENTELESCU, Comandor (r) dr. Aurel, colonel drd. Gheorghe Nicolescu *Grigore Gafencu - Cariera militară, în Document*. Buletinul Arhivelor Militare Române, nr. 2-3, 1998;
- POGHIRC, Cicerone, *Redeschiderea Centrului Român de Cercetări din Paris*, în „Cuvântul Românesc”, nr. 79, noiembrie 1982;
- *Provocarea Europei. Exilul elvețian al lui Grigore Gafencu, 1941-1957*, ediție, studiul introductiv și note de Claudia Chinezu, Editura Pro Historia, București, 2004;

- ROȘU, Alexandra, *Constituirea Asociației*, în „Cuvântul Românesc”, nr. 69, ianuarie 1982;
- THEO, René, *Ce este așa zisul Centru de distribuire a cărții românești în exil*, în „B.I.R.E.”, nr. 735, 16 aprilie 1981;
- TUZU, Andreea-Iustina, *Războiul psihologic: fenomenul Radio Europa Liberă*, în „Romanian Journal of History and International Studies”, Faculty of History Department of International Relations and World History, vol. I, No. 2, București, 2014;
- TUZU, Andreea-Iustina, *Exilul cultural românesc din Franța (lucrare de masterat)*, București, 2015;
- VUIA, Octavian, *La o aniversare*, în „Destin”, nr. 19-20, 1969;
- ZAMFIRESCU, Dinu, *Rămas bun*, în „B.I.R.E.”, nr. 780, din 30 septembrie 1983;
- Idem, *Și noi am condamnat comunismul. Din exilul parizian*, Editura Paideia, București, 2008;
- Idem, *Cărțile Securității. Agenți de influență din exilul românesc*, Iași, Polirom, 2013.